

turskog tradicijskog plesa *semahs* izvođenog u različitim kontekstima. Stilski uspoređuje scensku izvedbu *semahsa* na festivalu s izvedbom u tradicijskom kontekstu. U tekstu *Različitosti i promjene u stilu: primjer istraživanja plesa u Hrvatskoj* Tvrtko Zebec je ukratko prikazao model istraživanja i interpretiranja plesnog stila u Hrvatskoj nekad i danas te zaključio da je nemoguće govoriti o stilu a da se ne dotaknu i druge dimenzije plesa kao što su: struktura, kontekst i značenje. Kari M. Okstad izvješćuje o metodama svoga rada sa skupinom plesača u obogaćivanju njihovih stilskih elemenata za izvedbu na sceni, dok Naira Kilichian piše o različitim utjecajima i stilskim promjenama u armenskim tradicijskim plesovima prilagođenima za scenu. Posebna, dodatna tema zbornika je *Odgovor Janu Steszewskom, 18. simpozij, Skierniewice, 1994.*, s prilogom Roderyka Langa *Muze i ples*.

Budući da se do danas malo pisalo i govorilo o stilu u plesu, ovaj zbornik je vrijedan prinos istraživanju plesa.

Iva NIEMČIĆ

Povijesna epika u domaćim pa i u stranim folklorističkim studijama već dugo je povlašten predmet proučavanja. Poriijeklo pjesama i njihova formulnost kad je riječ o usmenim pjesmama, preuzimanje poetike usmene epike kad je riječ o umjetnim pjesmama ili epovima samo su neki od standardnih poticaja za hvatanje u koštac s deseteračkim svijetom junačkoga etosa. Uzimajući u obzir domaću književnohistoriografsku tradiciju pristupa povijesnoj epici, Dukićeva studija otkriva svježinu pristupa i zanimljivo metodološko obzorje kojemu nije strana interdisciplinarnost. Autor se odlučio preispitati tradicionalno ponuđeni "crno-bijeli" epski svijet u kojemu se bore junaci iz različitih tabora, a da bi ukazao na postojanje različitih etičkih normi u vrednovanju junačkih *gesti*, pozornost zadržava na semantički izrazito potentnome elementu aktantske pripovjedne strukture — figuri Protivnika — raščlanjujući je na zaobljenije tipove.

Tako doznajemo da Protivnik iz deseteračkih i bugarskičkih pjesama, ali i svi oni bezimni protivnici ili dvojnici povijesnih osoba koji su protutnjali umjetnim epskim pjesmama u 18. i 19. stoljeću — od Grabovčeva *Cvita razgovora*, Kačićeva *Razgovora ugodnoga*, preko Ilićevih *Lovorika*, fra Grga Martićevih *Osvetnika*, Ivanošićevih pjesama pa do Mažuranićeva *Smail-age* i njegove družine — nisu podjednako "opasni". Pa ako se možda i s pravom možemo plašiti Protivnika koji se u navedenim djelima oblikuje kao *Vjerski Neprijatelj (nevjernik, poturica, nekršteni)*, a još bi nam veći strah mogao uliti u naših pisaca često sotonizirani *Nasilnik* jer je *zulumčar, krvnik, bijesni, vuk* — protivničkom *Snažnom Ratniku*, koji je *junak, vitez, delija, silan*, ne pripisuju se značajke koje ne bismo mogli naći i u *Mi-taboru*. A kad je riječ o "količini nasilja" i učestalosti pojavljivanja pojedinih tipova Protivnika u za analizu odabranim primjerima hrvatske povijesne epike, doznajemo da najviteškije susrete *Mi-tabor* očekuje u usmenim pjesmama, jer njima šecu uglavnom *snažni ratnici* svojim kvalitetama posve ravnopravni "našim" junacima. I dok su nešto agresivniji Kačićevi protivnici, i oni, kao i "zaboravljeni" Ivanošićevi protivnici, pa čak i *vjerski neprijatelji* iz Ilićevih *Lovorika*, doimaju se sasvim benignima u usporedbi s Mažuranićevim *krvnim momcima* i *nemani ružnom*, *Smail-agom* ili s Grabovčevim *nevirnicima*. To što Dukić svakom djelu unutar ponuđenoga dijakronijskoga presjeka pripisuje i analizom utvrđuje određeni tip Protivnika, ne znači da u pojedinačnim epskim svjetovima ne ratuju i drugi tipovi; ipak, svako djelo u skladu sa svojim žanrovsko-poetičkim predznakom ili ideološkom austom

Davor Dukić, Figura protivnika u hrvatskoj povijesnoj epici, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1998., 206 str.

autora preferira određenu tipološku dominantu. I dok se četvrti tip Protivnika od ponuđenoga četverolista (*Snažni Ratnik, Vjerski Neprijatelj, Nasilnik*) — tip *Osvajača* — — slobodno kreće u umjetnoj epici i u epskim pjesmama "na narodnu", čak i ako je negdje ustuknuo pred drugim nadmoćnijim tipovima, taj tip potpuno izostaje u usmenoj epici. Naime, iza svakoga tipa proviruje i određena ideološka matrica, pa kao što je *Snažni Ratnik* najokretniji na pozadini viteštva, a *Vjerski Neprijatelj* pliva kao riba u vodi borbenoga kršćanstva, *Osvajaču* predliježe ideja državne zajednice koju nemaju pripovjedači odabranih usmenih pjesama.

Takvoj sintezi tipologije Protivnika u epskim tekstovima, čije vrijeme priče varira od 14. do 19. stoljeća, prethodi vrlo detaljna i iznijansirana analiza. Osim toga, da bi vidio što njegovi junaci i protivnici govore i misle jedni o drugima i kako ratuju e da bi onda Protivnika mogao smjestiti bliže ili dalje od pozitivnoga aksiološkog pola, autor se poslužio naratološkim dalekozorom. A da bi izoštrio ponešto mutnu sliku dosad uglavnom u literaturi neizdiferenciranoga crno-bijelog odnosa Protivnika i Mi-tabora, odabranu građu umrežio je različitim parametrima. Naime, u tome koja će plitica vage prevagnuti u procjeni protivnikâ, mnogo je veći uteg onoga što o protivnicima misli ili kaže pripovjedač, u epici posebno privilegirane i darom govora obdarene ptice ili vila, a manje je važno što o istima "između navodnika" misle ili govore glasovi pojedinih likova. Na epskom se mjeracu pravde svjedočenja likova doimaju pristranima, no kad je riječ o pristranosti, ni od pripovjedačevih, ni ptičjih pa niti od vilinskih prosudbi ne možemo očekivati da su potpuno objektivni, jer si i ovi tobože neutralni glasovi dopuštaju navijati za "svoj" tabor pa su osobito u umjetnoj epici nerijetko izdašni u pohvalama Junaka ili pak kletvama kojima zasiplju protivničku stranu. Nije svejedno ni kojim se gramatičko-sintaktičkim kategorijama služe i pripovjedač i njegova družba i ratnici na *megdanu* koji protivnike opisuju i komentiraju atributima, imenicama, priloško-glagolskim sintagmama ili tek posredno razvojem sižea i nizanjem motiva čistoga nasilja...

I tako dok čitajući *Figuru protivnika* doznajemo o pripovjednoj strukturi epskoga teksta, relativiziramo uvide o "nepripranosti" epskoga pripovjedača (Bahtin). Istodobno i nijansiramo paušalne tvrdnje o razlikama između usmene poetike, one "na narodnu" i umjetničke epike: tablični prikazi atribucija Protivnika omogućuju nam lakše uočiti intertekstualne odnose, neformulne inovacije i odmake od usmeno tradiranoga nasljeđa u autorskim djelima, a rasprava ukazuje da stupanj intertekstualnoga preklapanja usmenoga u autorskim djelima ovisi i o žanru (npr. pohvalnice, epske pjesme cjelovitoga sižea), ali i o ideološkim pozicijama autora (ponekad i iznenađujući kad je riječ, primjerice, o razlikama među djelima autora istoga odgoja i duhovnoga okružja, kao što je slučaj s Kačićem i Grabovcem). Dukićeva rasprava potičaj je i za razmatranje kako se oblikovala "slika Turaka" u jednom segmentu hrvatske književnosti pa će rasprava osim znalcima, čije je područje zanimanja hrvatska ranonovovjekovna i devetnaestostoljetna književna baština, folkloristima, vjerojatno biti zanimljiva i povjesničarima zainteresiranim za probleme identiteta kako se njime bavi historijska antropologija ili antropološka historija.

Zbog svega toga, ali ponajviše zbog "raznoboynosti" Protivnika, Dukićev *Protivnik* nije "opasan". Čitajući sa sigurne udaljenosti o žanru koji nije oslobođen "odgovornosti" doslovnih značenja, a koji ponekad protagoniste istih povijesnih događaja vrednuje različito, zadovoljno primjećujemo da glavni akter *Figure protivnika* možda i jest *Nasilnik, Vjerski Neprijatelj* i *Osvajač*, iako i *Snažni Ratnik*, ali u svakom slučaju Protivnik nije "čist". *Jer čisto je opasno.*

Simona DELIĆ